

Історія дитячої мікрохірургії в Національній дитячій спеціалізованій лікарні «Охматдит»

**О.В. Дольницький¹,
В.В. Фідельський², В.М. Бовкун²,
О.М. Міщенко²**

¹ Національний медичний університет
імені О.О. Богомольця, Київ

² Національна дитяча спеціалізована лікарня
«Охматдит», Київ

У статті йдеться про виникнення мікрохірургії в Національній дитячій спеціалізованій лікарні «Охматдит», про створення Українського центру дитячої мікрохірургії, який перейменовано на відділення пластичної та реконструктивної мікрохірургії. Висвітлено плідні результати спільної роботи лікарів відділення пластичної і реконструктивної мікрохірургії та науково-педагогічних кадрів Національного медичного університету імені О.О. Богомольця для розвитку медичної науки і практики. Розповідається про перші мікрохірургічні втручання на плечовому сплетенні, впровадження мікрохірургічних операцій на периферичних нервах, магістральних судинах, м'язах та кістках, про дослідження причин виникнення та етапи розвитку ішемічної контрактури Фолькмана.

Ключові слова: відділення пластичної та реконструктивної мікрохірургії, Національна дитяча спеціалізована лікарня «Охматдит», Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, історія.

Днем початку дитячої мікрохірургії в Україні вважають 16 вересня 1977 р., коли у клініці дитячої ортопедії і травматології (науковий керівник — проф. О.В. Дольницький) Дитячої спеціалізованої лікарні № 14 м. Києва (головний лікар — заслужений лікар УРСР, к. мед. н. Т.П. Новикова) було виконано мікрохірургічну операцію з відновлення ушкодженого під час пологів плечового сплетення у немовляти з паралічем руки. Це була перша мікрохірургічна операція при такому ушкодженні не тільки в Україні та Радянському Союзі, а можливо, й у світі.

Цій важливій події передувала тривала підготовка до операції. Під керівництвом проф. О.В. Дольницького зібрано групу лікарів — майбутніх мікрохірургів (В.І. Карчемський, Ю.О. Дольницький, А.А. Данилов), створено програму з опанування технікою розз'єднання та з'єднання тканин, основних видів мікрохірургічних операцій на нервах (невроліз, ендоневроліз, шов, пластика, невротизація), судинного шва.

Зародження дитячої мікрохірургії в Україні тісно пов'язане з науковим опрацюванням у клініці ортопедичних аспектів лікування наслідків пологового паралічу руки. Це

Стаття надійшла до редакції 21 травня 2013 р.

Бовкун Валерій Миколайович, лікар відділення пластичної та реконструктивної мікрохірургії
01135, м. Київ, вул. В. Чорновола, 28/1
E-mail: bovkun@email.ua

були діти із синдромом Горнера, нечутливою «сліпою» кистю, відсутністю рухів, трофічними виразками на пальцях. Такі порушення ставали наслідками грубих та незворотних змін ушкодженого під час пологів плечового сплетення (розрив аксонів, нервів — аксонотмезис та невротмезис, за класифікацією Seddon, 1942).

Уже перші мікрохірургічні втручання на плечовому сплетенні дали змогу визначити характер патологоанатомічних змін у ньому та в тканинах, що його оточують, відкрили шлях до відновних операцій.

Позитивні результати мікрохірургічних втручань при пологовому паралічі знайшли своє відображення на сторінках медичних журналів (1980, 1981, 1982), у матеріалах засідань Товариства українських ортопедів (1979, 1980), Всесоюзного з'їзду хірургів (1981), Всесоюзного з'їзду ортопедів (1981). Визначною подією став перший Всесоюзний симпозиум з мікрохірургії (Москва, 1981). Він відбувся під керівництвом видатного хірурга і вченого академіка Б.В. Петровського, який очолював тоді Всесоюзний науковий хірургічний центр АМН СРСР. Група українських мікрохірургів (О.В. Дольницький, В.І. Карчемський, Ю.О. Дольницький) була на симпозиумі єдиною, котра мала вагомий досвід мікрохірургічних операцій у дітей. Доповідь аудиторія сприйняла із зацікавленням та з визнанням пріоритету наукових розробок.

Впливали на становлення дитячої мікрохірургії в Україні творчі контакти з відділенням мікрохірургії Всесоюзного хірургічного центру АМН, а також із відділенням мікрохірургії та травми кисті Центрального інституту травматології та ортопедії ім. М.М. Пріорова (Москва) та їх керівниками — проф. В.С. Криловим та проф. І.Г. Гришциним. На той час у цих передових центрах мікрохірургії Радянського Союзу виконувалися вже такі складні втручання, як реплантація сегментів кінцівок, пересадка пальців, пересадка васкуляризованих тканинних комплексів. Завдяки цим творчим контактам українські дитячі мікрохірурги щорічно брали участь у наукових конференціях і симпозиумах, обмінювалися найновішою інформацією та досвідом, збагачували свої знання.

Розпочавши свій шлях у дитячій мікрохірургії з плечового сплетення, швидко перейшли до впровадження мікрохірургічних операцій на периферичних нервах, магістральних судинах, м'язах та кістках. Мікрохірургія відкривала нові можливості й перспективи в лікуванні набутих деформацій, травм та їх наслідків.

1982 р. групу дитячих мікрохірургів прийняли в члени нової секції мікрохірургів Всесоюзного наукового товариства хірургів ім. М.І. Пирогова (Москва), а проф. О.В. Дольницький отримав запрошення виступити на першому її засіданні з доповіддю «Мікрохірургічні операції на плечовому сплетенні при пологових паралічах руки у дітей». Наш досвід на той час сягав уже понад 90 мікрохірургічних операцій у дітей переважно

раннього віку, зокрема 40 із них на плечовому сплетенні, і поширювався на діафрагмальний і лицевий нерви під час їх пологових травм.

Такі новаторські починання охоче підтримувало Міністерство охорони здоров'я СРСР, зокрема заступник міністра проф. Е.Ч. Новикова, за розпорядженням якої клініці надано модерний операційний мікроскоп і шовний матеріал, а Головне управління лікувально-профілактичної допомоги дітям МОЗ СРСР стало направляти на лікування дітей із пологовим паралічем руки з республік Радянського Союзу та навіть із Москви.

Представлена О.В. Дольницьким 1982 р. в Москві на Виставці досягнень народного господарства (ВДНГ) СРСР стендова доповідь «Мікрохірургічне лікування пологових ушкоджень плечового сплетення у дітей» отримала срібну медаль. Клініка дитячої ортопедії і травматології Дитячої спеціалізованої лікарні м. Києва № 14 ставала дедалі відомішою в Радянському Союзі, зростала кількість хворих дітей, котрі потребували мікрохірургічних операцій, а у зв'язку з цим виникла й постійно зростала черга на лікування. Усе це порушувало плани лікування ортопедичних та травматологічних хворих і викликало невдоволення з боку адміністрації лікарні. Єдиним правильним виходом із ситуації, яка виникла, могло б стати відкриття самостійного дитячого мікрохірургічного відділення і пов'язане з цим правове визнання дитячої мікрохірургії як спеціальності. Щоправда, слід зазначити, що розвиток дитячої мікрохірургії в Україні не був таким безхмарним і тріумфальним, як може здаватися читачеві з перших рядків цієї статті. Складні, виснажливі й небезпечні для життя дітей мікрохірургічні операції супроводжувалися фізичною й психічною напругою хірургів, не давали їм права на послаблення чи будь-яку помилку, адже могли стати останнім кроком на обраному шляху. Визначною подією став 9-й з'їзд ортопедів — травматологів України 1983 р., що відбувся у м. Запоріжжя. На секції з'їзду проф. О.В. Дольницький представив програмну доповідь «Проблеми пологового паралічу руки у дітей». Ця проблема в Радянському Союзі на такому високому форумі порушувалася вперше. У резолюції з'їзду зазначалося, що мікрохірургічна технологія лікування ушкоджень плечового сплетення відкриває шлях до ефективного попередження дитячої інвалідності, а сама проблема стає нейроортопедичною.

1983 р. О.В. Дольницький звернувся до Київського міського виконавчого комітету з клопотанням про відкриття мікрохірургічного відділу у складі Дитячої спеціалізованої лікарні № 14 м. Києва. Відповідь не забарилася й була позитивною: міський відділ охорони здоров'я м. Києва видав наказ про відкриття такого відділення, однак впровадити його в життя, попри наші наполегливі намагання, вдалося ще не скоро.

1985 р. проф. О.В. Дольницького введено до складу Проблемної мікрохірургічної комісії при

Науковій хірургічній раді АМН СРСР, що поглиблювало можливості та творчі контакти із Всесоюзним центром. Крім операцій на плечовому сплетенні, які на той час уже широко виконувалися, були опрацьовані мікрохірургічні підходи до лікування ішемічної контрактури Фолькмана, пухлин периферичних нервів, пластики кісткових дефектів, трансплантації м'язів на судинній та нервовій ніжці. Члени мікрохірургічної групи В.І. Карчемський, Ю.О. Дольницький, О.А. Данилов захистили кандидатські дисертації з актуальних проблем ортопедії і стали кваліфікованими фахівцями. Наукова й лікувальна діяльність групи мікрохірургів ставала все відомішою в Радянському Союзі, а тому зростала імовірність відкриття дитячого мікрохірургічного відділення.

Урешті-решт такий момент настав. 15 серпня 1985 р. наказом Київського міського відділу охорони здоров'я мікрохірургічне відділення у складі Дитячої спеціалізованої лікарні № 14 м. Києва було відкрито. Відділення розраховане на лікування 60 пацієнтів, визначено кількісний штат медичних працівників, завідувачем призначено к. мед. н. В.І. Карчемського. Крім основного ядра, що складалося з уже підготовлених мікрохірургів, до лікарського складу відділення увійшли молоді ініціативні лікарі: О.Ю. Фурманов, Д. Строкач, Т.В. Дмитрієва, О.А. Радомський, Є. Живодерніков, В.В. Фідельський. Групу операційних сестер очолила досвічена медична сестра М.М. Завадська. Кожен із названих працівників тоді зробив свій вагомий внесок у подальший розвиток дитячої мікрохірургії.

Новим етапом у розвитку дитячої мікрохірургії в Україні стало заснування 1987 р. Республіканського центру дитячої мікрохірургії, що був відкритий на базі відділення мікрохірургії Дитячої спеціалізованої клінічної лікарні № 14 м. Києва.

У наказі Міністра охорони здоров'я за № 10 значилося: «Центр надає ургентну та планову медичну допомогу дітям із м. Києва та областей України з травматичним відривом сегментів кінцівок, ушкодженням сухожиль, периферичних нервів, судин, тяжкою травмою кисті, пологовим паралічем руки, ішемічною контрактурою Фолькмана, хворобою Пертеса, дефектами кісток». Наказ затверджував медичні штати і необхідне устаткування. Науковим керівником призначено проф. О.В. Дольницького.

Напружена лікувальна робота поєднувалася з науково-дослідницькою.

1991 р. Український центр дитячої мікрохірургії взяв участь у конкурсі Ради міністрів України з розробки перспективної наукової роботи. Представлену тему «Мікрохірургія периферичних нервів у дітей» визнано переможною, на її виконання були виділені невеликі асигнування терміном на 4 роки. В її виконанні брали участь проф. О.В. Дольницький (керівник), кандидати медичних наук В.І. Карчемський і Ю.О. Дольницький, лікарі О.Ю. Фурманов і Є. Живодерніков. Тема була успішно завершена в 1994 р.

Лікарі мікрохірургічного відділення під керівництвом проф. О.В. Дольницького захистили низку кандидатських дисертаційних робіт, зокрема мікрохірурги В.І. Карчемський (1981), Ю.О. Дольницький (1984), О.А. Данилов (1986), О.А. Радомський (1989), К. Ескобар (Колумбія) (1990). На матеріалах відділення мікрохірургії кандидатську дисертацію захистила анестезіолог С.М. Ярославська (1995), а докторську — О.А. Радомський (1997). Закінчив кандидатську дисертацію й лікар О.Ю. Фурманов (2002).

О.В. Дольницький опублікував дві монографії «Лечение родового паралича верхних конечностей» (1985) та «Атлас микрохирургических операций на периферических нервах» (1991).

Зі здобуттям Україною незалежності умови функціонування Центру значно погіршилися: відділення мікрохірургії скорочено до 30 ліжок, порушився зв'язок із периферичними лікувальними закладами, а через погіршення економічного становища населення України зменшилась кількість пацієнтів. Змінило свою назву й мікрохірургічне відділення на «Відділення пластичної та реконструктивної мікрохірургії».

Незважаючи на ці та інші негативні чинники, дитяча мікрохірургія в Україні живе і продовжує свій розвиток. Хірургів не залишає надія на тимчасовість згаданих негативних зрушень. Удосконалюють свою унікальну хірургічну техніку лікарі, продовжуються наукові розробки. 1993 р. фахівці Українського центру дитячої мікрохірургії взяли участь у роботі I Європейського інтенсивного курсу з проблем хірургії кисті (м. Київ). Представлена доповідь «Відновні операції при ушкодженнях нервів кисті у дітей» отримала високу оцінку керівника курсу проф. Н. Millesi, відомого вченого й мікрохірурга з Відня.

Завідувач відділення В.І. Карчемський та лікарі О.Ю. Фурманов і Є. Живодерніков у 1996—2000 рр. брали участь у розробці експериментальної теми під керівництвом Президента НАНУ акад. Б.Є. Патона.

Визначною подією стало визнання державою впровадження мікрохірургічних методів лікування й організації мікрохірургічної допомоги дітям України через присудження мікрохірургам України, у складі яких є і проф. О.В. Дольницький, Державної премії України в галузі науки й техніки за 1996 р.

У 2006 р. пішов із життя В.І. Карчемський. На його місце завідувачем відділення реконструктивно-пластичної мікрохірургії призначено В.В. Фідельського, котрий до того часу перейняв багатий науковий і клінічний досвід професора О.В. Дольницького, продовжував самостійно розвивати дитячу мікрохірургію, виконуючи складні мікрохірургічні втручання, зокрема операції на плечовому сплетенні у дітей до року при ішемічній контрактурі руки, при наслідках пологового паралічу — реконструктивно-відновні операції, розроблені в клініці, операції Епіскопо, операції при вроджених вадах і наслідках травм верхніх

кінцівок, дефектах і несправжніх суглобах кісток, післяопікових рубцевих деформаціях, усі види шкірних пластик.

Володимир Васильович Фідельський — член київського відділення ВГО «Українська асоціація ортопедів-травматологів».

Виконання мікрохірургічних операцій потребує великих фізичних сил, постійної творчості та вдосконалення. Це не тільки філігранна технічна майстерність, а й мистецтво, оволодіти яким може лише людина, закохана у свою роботу. Вона зобов'язана знати топографічну анатомію нервів, судин, основи пластичної хірургії, а також хірургію кисті як особливо складний розділ травматологічної спеціальності.

На сьогодні, не зменшуючи темпи, у відділенні працюють хірурги молодого і середнього віку, що мають хорошу загальнохірургічну підготовку, досить добре знають основи своєї спеціальності. Колектив ентузіастів своєї справи — В.М. Бовкун, О.М. Міщенко, Д.В. Коцюба, С.М. Безверхий, Є.В. Ліпчак.

За ці роки завдяки цілеспрямованості, таланту, працьовитості та самовідданості ентузіастів мікрохірургії найнесподіваніші операції стали повсякденною справою.

15 квітня 2013 пішов із життя засновник дитячої мікрохірургії в Україні О.В. Дольницький. У пам'ять про професора 12 квітня 2013 було проведено науково-практичну конференцію.

Керівником клініки призначений завідувач кафедри дитячої хірургії та ортопедії НМУ імені О.О. Богомольця, головний позаштатний спеціаліст МОЗ України зі спеціальності «Дитяча ортопедія і травматологія», заслужений лікар України, д. мед. н., професор А.Ф. Левицький.

У відділенні накопичено досвід лікування дітей із різними патологіями, котрий вимагає застосування мікрохірургічних, а також реконструктивних і пластичних операцій. Відділення — єдина клініка в Україні, де відпрацьовано систему лікування дітей із пологовим паралічем верхньої кінцівки, починаючи з 3-місячного віку. Розроблено нові підходи до лікування ушкоджень периферичних нервів, ішемічної контрактури Фолькмана, аномалій розвитку кисті, наслідків важкої травми кисті, шкірної пластики, виконуються реплантації (реваскуляризації).

Мікрохірургія кисті — напрямок, де хірургія межує з ювелірним мистецтвом. У процесі складної операції мікрохірург здатний відновити рухи руки, втрачені внаслідок неправильно зрощених переломів або ураження хворобою м'язів і сухожиль, виправити вроджений дефект кисті, наприклад, розділити зрощені пальці. Відділення забезпечене кваліфікованими кадрами, що спеціалізуються з ортопедії і з травматології, оснащене сучасними операційними мікроскопами, мікрохірургічним інструментом, комп'ютерною технікою. Матеріали про роботу відділення високо оцінені фахівцями, котрі побували в клініці, та неодноразово висвітлювалися пресою і телебаченням. Наукові праці співробітників багато публікувалися, були представлені на з'їздах, симпозіумах і науково-практичних конференціях з міжнародною участю.

На завершення хочеться процитувати такі рядки: «Хірург, який хоч раз побачив через операційний мікроскоп зшиту пульсуючу судину, відчув внутрішню напругу життя в окремих, «узятих руками», пучках нерва, вже не забуде цієї вражаючої і красивої картини. Він відчує себе так, ніби потрапив у новий хірургічний мікросвіт» (А.Є. Білоусов, 1988).

История микрохирургии в Национальной детской специализированной больнице «Охматдет»

О.В. Дольницький¹, В.В. Фидельский², В.Н. Бовкун², Е.Н. Мищенко²

¹Национальный медицинский университет имени А.А. Богомольца, Киев

²Национальная детская специализированная больница «Охматдет», Киев

В статье приведены данные о возникновении микрохирургии в Национальной детской специализированной больнице «Охматдет», о создании Украинского центра детской микрохирургии, который переименовано в отделение пластической и реконструктивной микрохирургии. Показаны плодотворные результаты совместной работы врачей отделения пластической и реконструктивной микрохирургии и научно-педагогических кадров Национального медицинского университета имени А.А. Богомольца для развития медицинской науки и практики. Рассказывается о первых микрохирургических вмешательствах на плечевом сплетении, о внедрении микрохирургических операций на периферических нервах, магистральных сосудах, мышцах и костях, об исследовании причин возникновения и этапах развития ишемической контрактуры Фолькмана.

Ключевые слова: отделение пластической и реконструктивной микрохирургии, Национальная детская специализированная больница «Охматдет», Национальный медицинский университет имени А.А. Богомольца, история.

The history of microsurgery in NCSH «Okhmatdyt»

O.V. Dolnytskyi¹, V.V. Fidelskyi², V.M. Bovkun², O.M. Mishchenko²

¹O.O. Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine

²National Children's Specialized Hospital «Okhmatdyt», Kyiv, Ukraine

The article deals with the history of microsurgery in National Children's Specialized Hospital «Okhmatdyt», Ukrainian child Microsurgery Center, which was renamed as the Department of Plastic and Reconstructive Microsurgery. The collaboration results of plastic reconstructive microsurgeries and National Medical University scientific-pedagogical personnel for the medical science and practice development were observed. The microsurgery on brachial plexus, peripheral nerves, major vessels, muscles and bones was discussed. The causes and stages of ischemic Volkmann contracture were studied.

Key words: department of Plastic and Reconstructive Microsurgery, National Children's Hospital «Okhmatdyt», O.O. Bogomolets National Medical University, history.